

Harry Poeze

Veel ernst en weinig verstrooiing

Een Indonesische krant in Medan uit 1933

Wat was het verstrooiende gehalte van de Indische pers? Als aanvulling op Gerard Termorshuizens overzicht van de Indische pers, waarin natuurlijk de hoofdlijn een serieuze beschrijving van serieuze ontwikkelingen verschaft, is het heel goed te kijken naar een andere functie van de krant, niet minder gewichtig om lezers te trekken en te behouden. Die lezer moest niet slechts worden geïnformeerd en onderwezen, maar ook worden onderhouden.

Termorshuizens aandacht gaat vooral uit naar de Nederlandstalige pers. In vergelijkend perspectief wil ik een bijdrage leveren over de Indonesisch-talige pers. Al enige maanden geleden kwam ik op het idee, op dat ogenblik volledig ongehinderd door enige kennis van zaken over dit specifieke onderwerp, ook eens te kijken naar een Indonesische krant en de door haar geboden verstrooiing. Bij mijn weten is hierover nog nooit iets gepubliceerd. Er bestaat een aantal overzichten van de Indonesisch- of Maleisitalige pers tijdens de koloniale periode, met name van kranten en journalisten en schetsen van ontwikkelingen, maar geen enkele reikt tot de diepgang van Termorshuizens panorama.

Bij enig nadenken leek voor mijn pioniersarbeid een steekproefsgewijze aanpak de meest aangewezen. Kies een krant en een jaargang, zet de film ervan – jaargangen in originele vorm zijn buiten de Perpustakaan Nasional (Nationale Bibliotheek) in Jakarta nauwelijks aanwezig – in het leesapparaat en lees.

De keuze van een krant is natuurlijk niet zo willekeurig als hierboven gesuggereerd. Beschikbaarheid stelde haar beperkingen. Vervolgens moest het een krant zijn van enige allure, met de pretentie haar lezers breed te informeren over ontwikkelingen in binnen- en buitenland en daarop commentaar te leveren. Daarmee vielen bladen met een directe binding aan een politieke partij af.

Een kandidaat leek het dagblad *Pewartar Deli* (Delisch Nieuwsblad), dat sinds 1910 in Medan verscheen. Door een gelukkig toeval is de film met een vrijwel complete collectie van de in de jaren dertig verschenen afleveringen beschikbaar. De krant is voor mij ook interessant omdat een aantal malen werd geschreven – op het snijvlak van feit en fictie – over de activiteiten van Tan Malaka, de sinds 1922 verbannen communistische leider. Hij zwierf rond in het Verre Oosten en Zuidoost-Azië en niet op waarheidsgehalte te toetsen berichten verschenen in de pers; *Pewartar Deli* deed daaraan mee, uit eigen fascinatie en die van zijn lezers.

Voor de verdere aanpak was een beperking in de tijd nodig – een jaargang bestond uit meer dan drieduizend pagina's in grootformaat. Zonder veel nadenken stelde ik de te onderzoeken jaargang op 1933. In en buiten Indonesië gebeurde er veel. Hitlers machtsovername in Duitsland en de infiltratie en opmars van Japan in China zorgden voor krantenkoppen. In het eigen land was er de muiterij op het Nederlandse oorlogsschip 'De Zeven Provinciën' in februari 1933 die tot een verharding van de Nederlandse koers tegenover het nationalistische streven leidde. Onder aanmoediging van gouverneur-generaal B.C. de Jonge werden de teugels aangetrokken. Het formidabele arsenaal aan wettelijke middelen werd ingezet om de nationalistische beweging in te perken, waarvan een deel zonder gerechtelijke tussenkomst door het bestuur kon worden toegepast. Zo verdwenen politieke leiders naar het interneringsoord Boven-Digoel diep in Nieuw-Guinea. En de populaire voorman Soekarno werd opgepakt en verbannen naar Flores. Rekbare nieuwe wetsartikelen – de artikelen kregen de aanduiding *karet* (van rubber) mee – legden de vrijheid van pers en vergadering aan banden en met tientallen processen en maatregelen werd de speelruimte van nationalistische partijen en periodieken ingeperkt.

PEWARTA DELI

Pewartar Deli begon al in 1910 als een 'nationale krant', een blad dat niet met Nederlands of Chinees kapitaal tot stand was gekomen. De verantwoordelijke uitgever was de Naamloze Vennootschap Sjarikat Tapanoeli, opgericht door Medanse zakenlieden met een Batakse of Mandailing achtergrond. Sjarikat Tapanoeli beperkte zich niet tot de publicatie van *Pewartar Deli* maar verzorgde ook ander drukwerk, gaf boeken uit en exploiteerde een boekhandel annex kantoorboekhandel.

Veel door Indonesiërs geredigeerde period. volgzzaam vonden. Zo behoorde *Pewartu Deli* rond 1928 tot de weinige Indonesische dagbladen die de pretentie hadden een echte krant te zijn, maar die in de verwezenlijking daarvan nog lang niet dat doel hadden bereikt. Een flinke impuls in de goede richting kwam er met het aantrekken van Adi Negoro als medewerker. Hij werd al spoedig hoofdredacteur.¹

ADI NEGORO

Adi Negoro werd in 1904 geboren als Djamaloeddin in West-Sumatra als zoon van een bestuurder in gouvernementele dienst. Hij behoorde tot de Minangkabause traditionele elite en kreeg in 1926 de titel Datoek Maradjo Soetan aan zijn naam toegevoegd. Zijn oudere halfbroer was de flamboyante Muhammad Yamin (1903-1962) die als literator, politicus en historicus bijna veertig jaar lang opschudding veroorzaakte. Djamaloeddin genoot door zijn afkomst het voorrecht aangepast Europees onderwijs te mogen volgen – de Hollandsch-Inlandsche School in Palembang. Een van de weinige mogelijkheden voor een vervolg hierop vormde de School tot Opleiding van Inlandsche Artsen (STOVIA) in Batavia. Daar belandde Djamaloeddin in 1918, voor een interne en langdurige opleiding. Zijn belangstelling voor een loopbaan als arts nam hier geleidelijk af en navenant groeide zijn interesse in een bestaan als literator en journalist. Hij zond zijn eerste artikelen naar de gezagsgetrouwe kranten *Tjahaja Hindia* (Het Licht van Indië) en *Neratja* (De Balans). Daar ook kreeg hij zijn nieuwe naam Adi Negoro, omdat de STOVIA zijn leerlingen verbood publicistische activiteiten te ontplooiën. In 1925 maakte Adi Negoro definitief zijn keuze. Hij verliet de STOVIA, en slaagde erin zijn grote wens om naar Europa te vertrekken om de blik te verwijden en de kennis, vooral over de journalistiek, te vergroten, in vervulling te doen gaan. Hij zou pas in 1931 terugkeren. De kosten van zijn overzeese avontuur betaalde hij uit de opbrengsten van artikelen voor de Maleisitalige pers.

Hij kreeg ingang bij Balai Poestaka, de gouvernementele uitgeverij die voor verantwoorde lectuur en literatuur, zowel qua taal als inhoud, garant stond. Adi Negoro was zeer geïnteresseerd in de ontwikkeling van de Maleise taal, die in zijn geboortestreek zijn oorsprong vond. Zijn ideeën daarover correspondeerden met die van Balai Poestaka.

Balai Poestaka gaf ook daarom in 1927 en 1928 graag de twee romans uit die Adi Negoro schreef met een overbekend thema: de vrije huwelijkskeuze. Ze werden herdrukt en zelfs in het Soendanees vertaald. Voor het populaire maandblad van Balai Poestaka, *Pandji Poestaka* (Het Boekenvaandel), schreef Adi Negoro zijn Europese reisbrieven. Zij werden als *Melawat ke Barat* (Een reis naar het westen) in drie delen uitgegeven. Het zijn informatieve, maar niet verrassende en soms opstelmatige reisverslagen. Ook in *Bintang Timoer* (De Ster van het Oosten) en *Pewartar Deli* kon Adi Negoro zijn schrijfsels kwijt. Het eerste dagblad was in Batavia onder de bekwame leiding van Parada Harahap een echte en gezaghebbende krant geworden.

Adi Negoro bereisde vrijwel geheel Europa en vestigde zich langere tijd in Duitsland waar hij in Berlijn, München en Würzburg journalistiek, geografie, cartografie en geopolitiek studeerde. Hij behoorde met twee collega's tot de eerste Indonesiërs die zich hierin verdiepten.

Pas in 1931 keerde Adi Negoro dus terug. Hij kon hoofdredacteur worden van *Pandji Poestaka* en als tweede man na Parada Harahap aantreden bij *Bintang Timoer*. Maar beide functies, die zekerheid beloofden, liet hij aan zich voorbijgaan; hij koos voor *Pewartar Deli*, aangemoedigd door het hoge salaris dat deze krant bood. Hier had hij de vrije hand een krant te kneden naar zijn eigen idee. Het was een proces dat tijd kostte, maar dat in de jaargang 1933 al duidelijk tot uitdrukking kwam. Adi Negoro had daarbij het geluk dat hij bekwame medewerkers aantrof en ook aantrok. De belangrijkste van hen was Hasboellah Parindoeri, die publiceerde onder de naam Matu Mona of M.M.²

MATU MONA

Hasboellah was een kind van de streek en werd geboren in 1910. Hij genoot slechts vijf jaar onderwijs, waarna hij hulponderwijzer was op een Engelstalige school en inmiddels al artikelen inzond naar *Pewartar Deli*. Dat waren journalistieke verslagen, maar ook korte verhalen, feuilletons en gedichten. Hij kwam in dienst in 1931 en bleek een uiterst productief auteur. Zijn salaris bedroeg dertig gulden per maand; het drie- of viervoudige van dat van een hulponderwijzer. En dat salaris vulde hij aan met het honorarium voor zijn in boekvorm uitgegeven feuilletons. Met de aanzienlijke honoraria hiervoor werd hij een rijk man.

Zijn boeken pasten in een genre dat vooral populair was in Medan. De verzamelnaam ervoor was *roman picisan*, stuiversromans. Door de puristen van Balai Poestaka werd het taalgebruik als minderwaardig beschouwd; in één adem werd ook de inhoud gediskwalificeerd als ondermaats. Dat ‘officiële’ oordeel werd heel lang min of meer klakkeloos overgenomen door latere literatuuronderzoekers, die ook kampen met het gebrek aan toegang tot deze romans. De depotbibliotheek van het Bataviaasch Genootschap had deze publicaties nooit verzameld en ook het KITLV haalde toentertijd zijn neus op voor het genre. Pas in de jaren tachtig en negentig zijn alsnog honderden titels in de KITLV-bibliotheek beland. De meeste ervan worden nu als Chinees-Maleise publicaties gerubricceerd, maar daarnaast zijn er tientallen verschenen van Indonesische auteurs. Zij werden uitgebracht in series in een frequentie van een, twee of drie keer per maand onder serienamen als Doenia Pengalaman (Wereld van Belevenissen), Loekisan Poedjangga (Schrijversverbeeldingen), Tjendrawasih (Paradijsvogel) en Doenia Pergerakan (De Wereld van de Beweging). Het aantal abonnees bedroeg niet minder dan drie- tot vierduizend. Het detectivegenre was vooral populair, waarbij spionage, romantiek, heldendaden, verraad en mysteries tot smakelijk leesvoer werden gemengd. Meer dan de Balai Poestaka-uitgaven verschaffen zij een blik op het leven en de idealen van de lezers van deze boekjes, de nieuwe middenklasse – de overgang naar een aanpassing aan de ‘moderne tijd’. De romanvorm verschafte ook de mogelijkheid de nationalistische politieke boodschap uit te dragen – het was immers maar fictie... Optreden van de overheid tegen deze uitgaven vond maar zelden plaats. De PID miste de mankracht en deskundigheid om deze stortvloed aan publicaties te volgen en te vervolgen.³

DE KRANT IN 1933

Hoe zag *Pewarta Deli* er uit in 1933? Het blad verscheen dagelijks in het toen gebruikelijke grote formaat. Het telde elke dag tien of twaalf bladzijden, in drie apart genummerde katernen. Foto’s en kaarten vulden de geschreven informatie aan. Ongeveer de helft van die ruimte werd gevuld met advertenties. In uiterlijke vorm en omvang leek het op de Nederlandstalige kranten, zoals de *Deli Courant* en *De Sumatra Post* die ook in Medan verschenen. Zelfs de abonnementsprijs was hetzelfde: twintig

gulden per jaar, een stevig bedrag voor de Indonesische lezers. Dat en de algemene kennis die *Pewarta Deli* van zijn lezers vroeg, inbegrepen kennis van de Indonesische taal – volop in ontwikkeling om als nationale taal te kunnen fungeren – en het Nederlands – waarmee de krant was doorspekt – perkten zijn lezerskring in. Cijfers ontbreken, maar een schatting van maximaal duizend abonnees lijkt redelijk.

De krant rubriceerde zijn nieuws. Een hoofdartikel op de voorpagina, met daarnaast de telegrammen zoals geleverd door het persbureau Aneta. De aansluiting bij die dienstverlening vond overigens pas plaats in 1933 – een stap voorwaarts in de ontwikkeling naar een ‘echt’ dagblad. De andere rubrieken waren die met stads-, regio-, nationale en internationale berichtgeving. Lange stukken deden verslag van de Volksraadzittingen, waar de parlementaire immuniteit de radicale leden toestond hevige kritiek op de overheid te leveren. Er waren rubrieken voor ‘diversen’ en voor sportverslagen, zeer overwegend over voetbalwedstrijden in de regio, in de competitie waarin Indonesiërs en Chinezen uitkwamen. Lange artikelen vertelden over verre landen, over economische zaken en over volksgezondheid. Zo werd in elf afleveringen een verhandeling geplaatst over handel en reclame. Biografieën van belangrijke mensen en diepgaarvende beschouwingen over internationale ontwikkelingen, waarbij op een kolom meer of minder niet werd gekeken, informeerden en onderwezen de lezer. Misdaad in stad en regio werd uitgebreid verslagen, en bij de daaropvolgende rechtszaken moet er een stenograaf van de krant zijn afgevaardigd om een woordelijk verslag van de zitting op te stellen, dat vervolgens in de krant werd afgedrukt.

Vooraf toen na de muiterij op ‘De Zeven Provinciën’ de repressie toenam, werd in uitvoerige reportages van politieke vergaderingen verslag gedaan van het steekspel tussen de sprekers en de aanwezige toezichthouders van politiezijde, die in een geagiteerde sfeer in enkele ogen-

Krantenkop *Pewarta Deli*, 14 juni 1933

blikken moesten beslissen of een spreker niet over de schreef ging. Zij deelden eerst waarschuwingen uit door een vergaderhamer te laten neerdalen, en bij herhaling liep hun optreden uit op een ontbinding van de vergadering en een mogelijk proces-verbaal tegen sprekers en organisatoren. Woordelijke verslagen zijn er ook van de rechtszaken waarin de daders van schrijf- en spreekdelicten werden gevonnist. De overheid had in deze gevallen het nakijken – een getrouw verslag van uitspraken binnen de muren van de Volksraad of een gerechtsgebouw kon toch geen reden tot vervolging opleveren?

Pewartari Deli kon zich geen vaste buitenlandse correspondenten veroorloven, maar beschikte wel over een netwerk van medewerkers die in langere stukken verslag deden van ontwikkelingen ter plekke. In 1933 werd zo uit Malakka, Thailand, de Filippijnen, India, Japan, China, Egypte en Nederland bericht.

Pewartari Deli was een nationalistische krant, maar niet partijgebonden. Die onafhankelijke positie maakte de krant minder verdacht in overheidsogen. Het uitblijven van maatregelen kan ook op rekening van Adi Negoro worden geschreven, die er in slaagde binnen de grenzen van de koloniale legaliteit te blijven. Het spande er overigens wel eens om. In 1932 was bij Adi Negoro huiszoeking verricht waarbij de politie zocht naar documenten, in het bijzonder naar brieven die zouden bewijzen dat hij contact onderhield met Tan Malaka en zijn onafhankelijke communistische partij.

In januari 1933 kreeg Adi Negoro tijdens een gesprek op het politiebureau een ‘laatste waarschuwing’ zich te matigen – een persbreidel zou anders worden toegepast. Een map vol artikelen, vooral zijn cursiefjes, verzameld door de politie en ruimschoots voorzien van onderstrepingen in rood potlood, zette daaraan kracht bij. In zijn krant schreef hij dat hij zich inderdaad zou matigen, om te voorkomen dat de maatregelen de gehele krant en haar zestig man personeel zouden treffen. Als de overheid toch nog aanleiding tot ingrijpen vond, dan hoopte hij dat hijzelf en niet de krant zou worden aangepakt (*Pewartari Deli*, 26 januari). In de gespannen sfeer na de munitie werd tijdelijk preventieve censuur ingesteld. Veiligheidshalve verplaatste Adi Negoro zijn hoofdartikel naar de tweede pagina, opdat bij eventueel ingrijpen met minder moeite de krant kon worden aangepast.

Adi Negoro slaagde er ook na 1933 in zijn krant overeind te houden. Hij werd zelfs een deel van de gevestigde koloniale orde door zijn verkie-

zing tot gemeenteraadslid, die zelfs werd gevolgd door een wethouderschap voor inlandse zaken van de stadsgemeente Medan.

VERSTROOIING?

De algemene indruk uit dit inhoudsoverzicht is dat *Pewartu Deli* een serieuze krant was, bloedserieus zelfs. De krant stuurde de lezer en onderwees hem uit een verheven idee van taak en missie. Adi Negoro zelf schreef daarover in de krant en zou over de pers ook een paar boeken publiceren.⁴ Het was overigens niet geheel en al ernst. De serieuze informatie kon over frivole en sensationele onderwerpen als misdaad en berechting handelen, over de geheimen van de harem van de Turkse sultan, over erotische verwickelingen in Europese vorstenhuizen en over filmsterren. Wekelijks werden de nieuwe films uitgebreid besproken. Het ligt voor de hand dat hier sprake was van een tegenprestatie voor de grote advertentie die de Oranje Bioscoop, de Orion Bioscoop en de Royal Bioscoop plaatsten.

De krant kende geen vrouwenrubriek, gebruikelijk in de Nederlands-talige pers, waarin mode, culinaire zaken en opvoeding werden behandeld. Een hoekje voor kinderen ontbrak, en ook boekrecensies, spotprenten, een schaakrubriek en de in de Nederlandstalige pers populaire moppentrommel waren niet te vinden.

Over vrouwen werd regelmatig geschreven, maar dan in lange beschouwingen over de taak van de vrouw in de nationale beweging. De vrije huwelijkskeuze – daar was de krant vòòr – en de vrije omgang tussen de seksen – daar konden ook vele problemen uit voortkomen – leverden discussiestof op. De krant koos voor emancipatie en dat ging tamelijk ver. Een cursiefje van 8 september meldde een wedstrijd in Batavia van een vrouwenbasketbalteam tegen een team met mannen. De vrouwen wonnen. *Pewartu Deli* steunde de vrouwensport van harte, en vroeg zich af wanneer in Indonesië het eerste vrouwenvoetbalteam zou worden gevormd, in navolging van de Eerste Amsterdamsche Dames Voetbalvereniging (EADV).

De ‘echte’ verstrooiing in de krant kwam van het feuilleton. In 1933 verschenen er vier. Met ‘Saidjah en Adinda’ uit Multatuli’s *Max Havelaar* werd ook een programmatisch standpunt ingenomen. Deze tot dusver nog niet gesignaleerde vertaling van dit verhaal was de tweede ooit, na

die in het Bataviase dagblad *Neratja* in 1921. De andere drie feuilletons vloeiden uit de pen van Matu Mona. Het eerste was getiteld *M. Joessjah, journalist*, met als ondertitel *Gambar hidoep dari pergaoelan kaoem terpeladjar bangsa kita diwaktoe jang lampau* (Een levensbeeld uit de kring van intellectuelen van ons volk in het verleden). Het verhaal speelde niet heel lang geleden en is een voorbeeld van een roman op de grens van feit en fictie, met hierin voor het eerst een rol voor Patjar Merah (de Rode Pimpernel) alias Tan Malaka. Het feuilleton werd gebundeld, maar een exemplaar is niet overgeleverd. Dat geldt ook voor de andere feuilletons. Van *Dja Oemenek, djadi-djadian: Insan jang doerhaka pada Allah, majatnja tidak akan diterima oleh boemi, rochnja tidak akan aman* (Dja Oemenek, spookverschijning: Een wezen dat opstaat tegen Allah, zijn lijk kan niet in de aarde rusten, zijn geest zal geen rust kunnen vinden) verscheen in 1961 een bewerkte versie onder de titel ‘Indonesische Dracula’. En de laatste vervolgsérie was getiteld: *Manoesia dengan toedjoeh njawa: Pelbagai kepertjajaan machloek dibawah kolong langit ini terhadap pada jang Maha Koeasa, sehingga toeroenlah Iaanat Illahi pada sidoerhaka itoe* (Een mens met zeven levens: Menselijke opvattingen in dit ondermaanse over de Allerhoogste, waarbij Gods hulp aan de ongelovige wordt toegedeeld). De ondertitels onthullen voldoende over de inhoud.

Ook de cursiefjes zouden de lichte toets aan de krant moeten verschaffen, maar losten die verwachting meestal niet in. De meest frequente was getiteld ‘Kopi toebroek’ met als auteur Bang Semioen, van wie iedereen wist dat Adi Negroro deze naam gebruikte. Onder dezelfde naam vulde hij regelmatig de rubriek ‘Boleh sembarang batja’ (Lezenswaard voor iedereen), voor meer persoonlijke beschouwingen. Maar beide waren in feite hoofdredactioneel commentaar, die in lengte maar niet qua teneur verschilden. De toon was lossier en soms was de vorm die van een gedicht in vrije regelval.

Matu Mona vulde een eigen rubriek: ‘Madah seloka’ (Lofgedicht), terwijl daarnaast, maar veel minder geregeld, ook ‘Pengisi soedoet’ (Hockvulling) en ‘Sambil laloe’ (In het voorbijgaan) als cursiefje werden geplaatst. In de loop van het jaar verschenen ook andere, niet op te lossen, schuilnamen en initialen onder de stukjes.

Heel vaak vormden de ontwikkelingen in de nationale beweging de bron van inspiratie voor deze stukjes (die overigens niet zelden honderden woorden telden), en de kritiek op het gouvernement ging heel ver. In een stukje van 11 maart werd cynisch opgemerkt dat als de inlander

te veel woorden gebruikte hij als brutaal werd aangemerkt, maar als hij zweeg, was hij indolent. *Pewartu Deli* zweeg niet.

Tot slot – voor de bloemlezing uit de politieke poëzie – nog iets over de reclameboodschappen, die de helft van *Pewartu Deli* vullen. Voor de lezer zullen deze behalve een bron van informatie ook een bron van vermaak hebben gevormd. En voor de huidige lezer openen deze een wereld die ten onder leek gegaan. Hier staan de advertenties voor boeken en grammofonplaten die in de marge verschenen, en waarvoor serieuze bibliotheken hun neus ophaalden. En de annonces werden afgedrukt (met recensies in het redactionele deel) van opera- en toneelgezelschappen die uit Penang en Singapore overstaken en grootscheepse opvoeringen verzorgden. Wie kent ze nog: Dean's Opera of Singapore, the Moonlight Crystal Follies, the Norila Opera Company?

KRITIEK IN COUPLETTEN

Een loflied op het vaderland van Adi Negoro luidde, zonder uitgesproken tendens (18 februari):

INDONESIA, MIJN VADERLAND

Indonesia,
Rijk land
Verheven land
Glorieus land
Evenzo zijn producten
Zijn aangenaam klimaat
Van alle tijden
Was er het verlangen
Dat een stralende zon
De wereld zou verlichten
Oh, geluk
Waar is het?

Maar Adi Negoro kon ook veel concreter zijn, zoals over een bezoek aan Medan van Soekarno (7 maart):

BEDROGEN

Herhaaldelijk
Werd al bericht
Dat Bapa Indonesia
Zal komen
Het ontelbare volk
Gaat elke dag weer naar huis
En over niets anders wordt gesproken
Dan over 'Boeng' die wordt verwacht
En zijn geestesvruchten zal brengen
Naar Medan om deze voor te zetten
Als verheven voedsel
Als gezegende lekkernij

Vandaag
Kwam het bericht hierheen
Over onze 'Boeng'
Veel marhaen* van hier
Hebben lange wegen afgelegd
En wilden de Ingenieur bij zijn komst verwelkomen
Maar er zijn nog beletselen
Daarom zal vandaag niet plaatsvinden
De komst van Boeng Karno hierheen

Bedrogen, al weer
Komt Soekarno nog niet?
De recherche is druk bezig, is overal
Van zonsopgang tot zonsondergang
Marhaen knarst zijn tanden
Soekarno zal niet komen
De recherche is druk bezig, dag en nacht

Na de arrestatie van Soekarno op 1 augustus en met het vooruitzicht op een eindeloze, uitzichtloze verbanning schreef Soekarno brieven aan de koloniale overheid waarin hij, in ruil voor zijn vrijheid, beloofde

* Proletariër.

alle politieke activiteit te staken. Het nieuws hierover sloeg in als een bom. Matu Mona schreef er op 27 november over en vroeg zich af hoe Sartono, Soekarno's opvolger als partijleider, hierop zou reageren:

Zoals een bliksemschicht
De wereld splijt
Zo siddert geheel Indonesia
De wolken jagen in het rond
Over het vlakke land
Diep teleurgesteld in onze gevoelens
Bij de scheiding van vrouw en man
Zoals niet eerder beleefd

Hoe en waarom
Is de tijger van gedaante gewisseld?
Is de hemel neergestort?
Kan Ciwa* iets zijn vergeten?
Is de ksatrija** tekortgeschoten?
De uitspraken van vroeger
Bezwingen en luide oproepen
Over de noodzaak de volkssoevereiniteit hoog te houden

Peccavi! (ik heb gezondigd)
Soekarno, hier scheiden onze wegen
Zullen Sartono cum suis nerveus zijn?
Wat is zijn invloed?
Wat zijn zijn wensen?
Wij blijven achter met vele vragen

Matu Mona schreef op 6 september over twee nationalistes die waren veroordeeld:

* Een van de drie belangrijkste goden in het hindoeïsme, naast Brahma en Visjnoe.

** Ridder, krijgsman.

KLUIZENARIJ

Om elf uur vandaag
Wordt het lot van M. Djoni bepaald
Een leider van het volk
Zal de kluizenarij binnengaan
Een maand duurt lang
Verloren en vergeefse tijd
Door 'divide et impera'
Zijn Djoni en Hamid gevangen gezet

De kluizenarij
Oord van beproeving
Standvastig geloof
Vergroot de veerkracht
Elf maanden voor A. Hamid Lubis
In de val gelopen van artikel ter en bis
Een maand voor M. Djoni
Vanaf vanmiddag wordt dit ondergaan
De slechte voortekenen over de toekomst
Worden overal talrijker

Begin augustus na een golf van arrestaties klom Matu Mona weer in de pen (*Abad XX* (Twintigste Eeuw) 1933:244). Ik volg de vertaling van de samensteller van het door de koloniale overheid uitgegeven persoverzicht:⁵

PATRIOTTEN DIE VIELEN!

Van de kopstukken der beweging
Zijn velen gevangengenomen
't Is als een hevige bliksemstraal,
Als gedonder, de aarde beeft!

Djawoto, Mr. Moh. Yamin,
Patriotten paarsgewijs, mannen en vrouwen,

Edelen en voorvechters, met laaienden geest,
Verbeiden den tijd... nauw zich bedwingend.

M. Loethfie, de voorvechter van den Islam,
Door den wil van den Schepper
En Soekarno, beiden gekerkerd
En... straks verbannen!

O, volk dat rouwt,
Thans eerst gaat uw oog ervoor open,
Dat in den kring van het strijdperk,
Gevangenschap en verbanning u wachten.

Ksatrija zijn eischt een krachtigen geest,
Bestand tegen hitte en koude,
Met de vaste overtuiging in het hart, dat
Wat breekt, weer opkomt, wat gaat, wordt vervangen.

Zijn gedicht verscheen niet in *Pewartar Deli*, maar in het weekblad *Abad XX*. Uit verspreide berichten in *Pewartar Deli* blijkt dat *Abad XX* onder dezelfde redactie en directie stond als *Pewartar Deli*. Abonnees van de krant kregen voor zes gulden per jaar het weekblad erbij; abonnees op louter *Abad XX* betaalden tien gulden. Op 1 november 1933 meldde *Pewartar Deli* dat *Abad XX* was verwaarloosd, maar dat dit 'weeskind' nu weer een 'echt' kind zou worden.

A B A D XX 179

Abad XX

WEEKBLAD OEMOEM BERGAMBAR-GAMBAR

<p style="text-align: center; margin: 0;">ABONNEMENT</p> <p>Langganan Pewartar Deli f 1.50 1 Kw. Tidak langganan P. Deli f 2.50 1 Kw. Pembayaran lebih dahulu.</p>	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"><tr><td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">Advertentie</td><td style="padding: 2px;">1 kali moent</td></tr><tr><td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">1 pagina</td><td style="padding: 2px;">f 20.-</td></tr><tr><td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">1/2 "</td><td style="padding: 2px;">f 10.-</td></tr><tr><td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">1/3 "</td><td style="padding: 2px;">f 8.-</td></tr><tr><td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">1/4 "</td><td style="padding: 2px;">f 6.-</td></tr><tr><td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">Berlangganan</td><td style="padding: 2px;">tarief berdamai.</td></tr></table>	Advertentie	1 kali moent	1 pagina	f 20.-	1/2 "	f 10.-	1/3 "	f 8.-	1/4 "	f 6.-	Berlangganan	tarief berdamai.	<p style="text-align: right; margin: 0; font-size: 0.7em;">Bureau "REDACTIE & ADMINISTRATIE" MOSKEESTRAAT 61-61A MEDAN TELEFOONNUMMER 122.</p>
Advertentie	1 kali moent													
1 pagina	f 20.-													
1/2 "	f 10.-													
1/3 "	f 8.-													
1/4 "	f 6.-													
Berlangganan	tarief berdamai.													

Krantenkop *Abad XX*

Op basis van deze informatie kan worden verondersteld dat de verstrooiing die in *Pewartar Deli* met moeite is te vinden werd overgelaten aan *Abad XX*. Zo'n rol voor dit blad ontdekte ik pas bij lezing van *Pewartar Deli*. Nader onderzoek wees uit dat het weekblad ooit deel uitmaakte van de collectie van de Nationale Bibliotheek van Indonesië. Een groot deel van de jaargang 1933 bleek aanwezig.⁶

Tot aan de heroriëntatie van *Abad XX* eind 1933 is het blad een kopie van *Pewartar Deli*, zonder actueel nieuws, maar met langere artikelen die moeiteloos ook in de krant zouden kunnen zijn geplaatst. Voor verstrooiing is nauwelijks ruimte. De illustraties waarop het blad zich in zijn ondertitel beroemde waren gering in aantal en kwamen uit het buitenland. Politiek, nationaal en internationaal, geschiedenis en reisverhalen vormden de hoofdmoot. De maatschappelijke positie van de vrouw kreeg relatief veel aandacht.

Elk nummer opende met een gedicht. Matu Mona schreef zo'n bijdrage in 14 van de 21 overgeleverde nummers. Zes ervan hadden geen (directe) politieke inhoud, maar verschaften wel morele lessen. Een voorbeeld (p. 434) hiervan:

RAMADAN

Als de maag leeg is
Een dag lang geen rijst gegeten
Voel je de vele veranderingen in jezelf
Verheven gevoelens komen nabij
Beseft dat de mens die zijn lot beweent
Ellende en angsten over zich afroept

Een maand lang honger en dorst
De hartstocht ook bedwongen
Betekent een versterking van het geloof
Opdat het bestaan veilig wordt
Opdat begeerte wordt ingeperkt
Opdat eerlijkheid en oprechtheid tot richtsnoer worden
Jaloezie en nijd worden ingehouden
Met beloning door de Barmhartige God!

Matu Mona was eveneens de meest productieve leverancier van artikelen. Ook het feuilleton, in zes afleveringen, was van zijn hand: *Kepertjajaan pada tachjoel* (Bijgeloof), dat begint met een verslag van een voetbalwedstrijd, uitlopend in supportersrellen. Adi Negoro schreef maar een enkele bijdrage. Uit andere bladen, in binnen- en buitenland, werd het nodige overgenomen, meestal met bronvermelding.

De nieuwe aandacht leidde ook tot de aanstelling als redacteur, speciaal voor *Abad XX*, van Entjik Noeriah Sajoer – een van de weinige vrouwelijke journalisten uit die tijd. Zij stelde zich weer voor – in 1932 was zij ook al een aantal maanden redacteur – en beloofde zich in te zetten voor de emancipatie van de vrouw.⁷ En op diezelfde bladzijde verscheen meteen een artikel over geboortebeperving. Met opvoedkundige raad, suggesties tot huisvljijt, vleesloze recepten en een cursus Arabisch werd meteen een nieuwe koers ingezet. Een rubriek ‘Ini dan itoe’ (Ditjes en datjes) was bedoeld om de algemene ontwikkeling van de lezer te vergroten, en Engelse en Nederlandse cursussen volgden de Arabische les.

In november en december werd in *Pewartu Deli* ‘reclame’ gemaakt voor *Abad XX*.

Zo beloofde de krant van 9 december dat *Abad XX* vijf vragen zou beantwoorden:

1. Wat betekenen sieraden voor vrouwen?
2. Wat moet het publiek weten over vergadering en vereniging?
3. Welke fouten worden meestal gemaakt als men Nederlands spreekt?
4. Wat vinden vrouwen van polygamie in de huidige tijd?
5. Hoe vindt spionage plaats tijdens een oorlog?

In de reclamecampagne werden duizenden exemplaren van het weekblad verspreid. Over het succes hiervan zijn geen gegevens beschikbaar. Het voortbestaan van *Abad XX* tot 1942 lijkt een positief bewijs hiervan.

De conclusie is met dat al duidelijk. *Pewartu Deli* was een serieus blad en vergat nooit dat zijn missie het ondersteunen van het nationalistische besef van zijn lezers moest zijn. Dat is terug te vinden in de commentaren, in de keuze van de nieuwsfeiten en ook in de ‘verstrooiende’ berichten en rubrieken. Neutrale verstrooiing bestond niet voor *Pewartu Deli*. En voor *Abad XX* gold hetzelfde, met iets meer nadruk op een algemeen emancipatorisch perspectief. En wat voor deze bladen gold, zou heel goed op kunnen gaan voor vrijwel de gehele Indonesische pers.

INDONESISCHE TEKSTEN VAN DE VERTAALDE GEDICHTEN

INDONESIA, TANAH AIRKOE!

Indonesia
Negeri nan kaja
Nan moelia
Nan djaja
Scoempama tanaman
Hawanja njaman
Berzaman-zaman
Djadi idaman
Soeria berthahja
Menerangi doenia
Oh, bahagia
Dimanakah dia?

KETJELE

Soekarno ta' djadi datang
Beroelang-oelang
Soedah dikabarkan
Akan kedatangan
Bapa Indonesia!
Rakjat tidak terbilang,
Saban hari berdjalan poelang
Ta' lain jang dipertjakapkan,
Jalah 'boengnja' jang lama dinantikan
Membawa boeah tangan,
Di Medan, 'memboeka hidangan'
Ajapan jang moelia
Djoeadah nan berbahagia

Schari ini,
Kabar berlajangan,
Tibalah kemari
'Boeng ' kita,

Banjak marhaen dari sini,
Djalanen jang djaoeh didjalani,
Hendak menjongsong Ir. poenja kedatangan
Tapi, roepanja masih ada halangan,
Karena ini hari,
Boeng Karno ta' djadi datang kemari

Mega berpoetar poetar
Ketjele, sekali lagi
Soekarno beloem datang?
Sersi siboek, poelang dan pergi
Sedjaka soeboeh sampai petang
Marhaen menggigit gigi
Sersi siboek petang dan pagi

[ZONDER TITEL, door Matu Mona, 27 november]

Bagai halilintar
Membelah boemi
Se Indonesia mengeletar
Melaloei tempat nan datar
Ketjewa perasaan kami
Bertjerai isteri ... soeami
Ta' sebagai nan dialami

Apa nan mengapa?
Maka harimau bertoeckar boeloe
Adakah langit nan menimpa
Bolehkah Civa mendjadi loepa
Ksatrija mendjadi alpa?
Oetjapan nan doeloe doeloe
Menjoempah dan berteriak selaloe
Daulat Rakjat diandjoeng perloe?

Peccavi!
Soekarno, selamat berpisah
Sartono cs adakah gelisah?

Apa pengaroehnja
Apa maoenja
Kita bertanja

ROEMAH PERTAPAAAN

Poekoel sebelas hari ini
Mentoekan nasib M. Djoni
Salah seorang benggolan kebangsaan
Akan memasoeki roemah pertapaan
Sebeloem poenja lama
Menghilangkan tempat pertjoema
Lantaran ‘divide et impera’
Djoni dan Hamid terpendjara!

Roemah pertapaan
Tempat pertjobaan
Bertegoch imam
Menambahi sloeman
11 boelan lagi A. Hamid Loebis
Didjerat art. ter dan bis
Seboelan oentoek M. Djoni
Moelai tadi siang didjalani
Gara-gara peredaran zaman
Semakin banjak nan sloeman!

PATRIOT JANG DJATOEH...!

Benggolan pergerakan
Banjak jang dipendjarakan,
Ba’ bahna halilintar
Gemoeroch, boemi tergetar!

Djawoto, Mr. Muh. Yamin
Patriot berkelamin-kelamin.

Lelaki dan perempoean,
Kshatriya dan pahlawan,
Semangat nan berkobar,
Menanti masa... bagai ta'sabar!

M. Loethfie pahlawan islam,
Dengan kehendak Chalikoel Alam,
Soekarno, sama dipendjarakan,
Dan ... akan diasingkan.

Oh, rakjat, berdoeka tjita
Sekarang baharoe terboeka mata,
Bahasa didalam gelanggang berdjoang,
Tentangannya: dipendjarakan dan dibocang:

Djadi kshatriya, bertebal semangat, Tahan dingin maoepeen hangat;
Jakin tekoen didalam hati;
Patah toemboech hilang berganti!

RAMADAN

Kalau perut tiada berisi,
Sehari lamanja ta' makan nasi,
Banjaklah terasa perobahan diri,
Perasaan halus datang menghampiri,
Tersedarlah betapa orang nan menangi,
Untung dirinja, sengsara dan ngeri!

Sebulan ini lapar dan dahaga,
Hawa nafsu ditahan djuga,
Artinja itu meneguhkan iman,
Supaja penghidupan mendjadi aman,
Supaja ketamaan nan ta' berhingga,
Supaja tulus ichlas djadi pedoman,
Iri dan dengki dapat terdjaga,
Dianugerahi rachim Malikul Rachman!

Noten

- 1 Hierover het meest uitgebreid: Mohammad Said 1976.
- 2 Over Adi Negoro, zie Soebagijo 1976, 1981, 1987; Iswara Raditya 2007.
- 3 Over Matu Mona, zie Soebagijo 1981; Matu Mona 2001.
- 4 Adi Negoro 1949, 1966 en in *Pewartu Deli*: 'Yournalistik', 11-5-1933 en 'Boleh sembarang: Mengenang tjcrita dan riwayat, 13-5-1933. Vóór 1942 schreven ook Parada Harahap (1924, 1925, 1941) en Saeroen (1936) over de pers.
- 5 IPO 1933:533.
- 6 De doorlopend genummerde afleveringen, vrijwel alle in een omvang van zestien bladzijden, zijn ontdaan van hun buitenomslag met informatie over het nummer van de aflevering en de datum van verschijnen. De jaargang, zoals bewaard, bestaat uit 28 afleveringen, waarvan er zeven ontbreken. Het is duidelijk dat hun verschijning het gehele jaar beslaat. *Abad XX* voert als ondertitel 'Weekblad oemoem bergambar-gambar' (Algemeen Geïllustreerd Weekblad). Ik heb geen sluitende verklaring voor het verschijnen van 28 in plaats van 52 afleveringen. Of leidde de 'verwaarlozing' tot een lagere verschijningsfrequentie?
- 7 Mevr. Sajoer, 'Kembali lagi', *Abad XX* 1933, p. 340A.